

Review of the books Interculturele communicatie en multiculturalisme: Enige filosofische voorbemerkingen, J. van Brakel, 2000; 'Culturen bestaan niet': Het onderzoek van interculturaliteit als het openbreken van vanzelfsprekendheden, W.J.M. van Binsbergen, 1999

Corbey, Raymond

Published in:
Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte

Publication date:
2000

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Corbey, R. H. A. (2000). Review of the books Interculturele communicatie en multiculturalisme: Enige filosofische voorbemerkingen, J. van Brakel, 2000; 'Culturen bestaan niet': Het onderzoek van interculturaliteit als het openbreken van vanzelfsprekendheden, W.J.M. van Binsbergen, 1999. Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte, 92(1), 112-113.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- ? Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- ? You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- ? You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

J. VAN BRAKEL, *Interculturele communicatie en multiculturalisme: Enige filosofische voorbemerkingen*, Leuven: Universitaire Pers Leuven, en Assen: Van Gorcum, 1998, 103 pp., f 36,=.

WIM J. VAN BINSBERGEN, 'Culturen bestaan niet.' *Het onderzoek van interculturaliteit als het openbreken van vanzelfsprekendheden*, inaugurale rede, Rotterdam: Rotterdamse Filosofische Studies XXIV, 1999, 49 pp.

Overal waar mensen samenleven moet geregeld worden met wie je wel en met wie niet mag trouwen, hoe men zich in de ruimte oriënteert, wat wel en wat niet gegeten mag worden. Waar en wanneer dan ook zien mensen rood anders dan blauw, voelt boos en gefrustreerd anders dan ontspannen en tevreden, en heeft men maken met dezelfde fysische werkelijkheid en haar kenmerken. Een aantal auteurs ziet hierin menselijke of culturele universalia, die het "essentieel menselijke" zouden weerspiegelen. Zo niet Jaap van Brakel, die eerder in Utrecht werkte en thans in Leuven filosofie doceert. In deze even compacte en lastige als heldere en strak gecomponeerde analyse van cultuur – hij spreekt bij voorkeur van "levensvorm" – en interculturele communicatie lijkt Van Brakel op het eerste oog een diametraal tegengestelde positie in te nemen. Beoogd is echter de tegenstelling tussen universalisten en relativisten te doorbreken.

Mensen hebben inderdaad allerlei gemeenschappelijke kenmerken, maar die worden doorgaans geconceptualiseerd in één bepaalde levensvorm of taal – veelal (laat 20ste-eeuws) Engels. In Hoofdstuk 2 wordt de analyse toegespitst op kleur en emotie, exemplarische vermeende universalia, als twee domeinen van wetenschappelijk ethnocentrisme bij uitstek. De tweedeling "denken" - "gevoel" in Noord-Atlantische culturen komt in de meeste Afrikaanse talen bijvoorbeeld niet in die vorm voor, en er is geen enkel goed argument aan te voeren waarom aan die tweeslag filosofisch of epistemologisch een primaat toe zou komen. Hetzelfde geldt, argumenteert de auteur tegen de *mainstream* opvatting van de psychologie in, voor westerse kleuraanduidingen.

Het oude filosofische ideaal van een ideale of universele taal die op allerlei menselijke gebieden het essentiële tot uitdrukking zou brengen, zo wordt in Hoofdstuk 1 meer in het algemeen geargumenteed, is dan ook onhoudbaar: er zijn slechts vele natuurlijke talen, taalspelen, idiolecten. En voor een adequate verklaring van interculturele communicatie, zijn cognitieve, linguïstische of culturele universalia niet nodig, aldus Hoofdstuk 3, dat uitgaat van *first contact* situaties.

In het vierde en afsluitende hoofdstuk diept Jaap van Brakel de fundamentele notie levensvorm verder uit: "Levensvorm moet *tegelijktijd* in het enkelvoud als in het meervoud gelezen worden, en *tegelijktijd* als empirisch en transcendentiaal begrepen worden; het is *tegelijktijd* lokaal en universeel" (65). Het gaat om een patroon van menselijke activiteit dat niet rechtvaardigbaar en niet verder verklaarbaar is omdat het zelf de grond vormt voor elke rechtvaardiging en elke verklaring, argumenteert de auteur, nauw aansluitend bij de late Wittgenstein over *Gewisheit*. Uitvoerig wordt uitgelegd hoe het begrip levensvorm zich verhoudt tot de verwante categorie "leefwereld" bij onder meer Husserl, Heidegger en Habermas. Van Brakel spreekt liever van levensvorm dan van taalspel daar hij – met Bourdieu, Gibson en Merleau-Ponty – het subject ziet als als de belichaamde, niet alleen kennende, maar ook voelende, nonverbaal communicerende, waarderende, lichamelijke actor, geëngageerd met de wereld, ook in context van intercultureel contact. "Natuurlijke soorten ontlene hun 'natuurlijkheid' aan het feit dat ze zich ingegraven hebben in een levensvorm" (74), en de mate waarin de intuïties (80), evidenties en essenties waarop veel filosofen zich graag beroepen (mede) bepaald zijn door een specifieke levensvorm wordt doorgaans schromelijk onderschat.

Wie geïnteresseerd is in onder meer de multiculturele samenleving, in multiparadigmatische situaties en de methodenstrijd in de (mens)wetenschappen, of in de hoognodige confrontatie van de traditionele wijsgerige antropologie met het cultureel-antropologische cultuurbegrip, kan om dit uiterst *up to date* denkinstrument niet heen – zelfs als zij/hij denkt Van Brakels positie uiteindelijk te kunnen weerleggen. Tevens biedt het boek een degelijk stuk epistemologie aan cultureel-antropologen.

Van Brakels waardevolle verhandeling vormt een mooi tweeluik met Wim van Binsbergens inaugurale rede over interculturaliteit, waarin de auteur de stelling ontwikkelt, en nuanceert, "dat culturen niet bestaan." Terwijl Van Brakel vanuit de analytische filosofie opereert is Van Binsbergen primair cultureel antropoloog, met een brede veldwerkervaring in Afrika, en bovendien op hoog niveau geïnitieerd als Botswaans *sangoma* (priester/waarszegger/genezer – over het hachelijke van zulke omschrijvingen gaat veel van Van Brakels boek). Evenals Van Brakel zet de nieuwe bijzonder hoogleraar Grondslagen van Interculturele Filosofie te Rotterdam zich met klem af tegen "eurocentrisme en etnocentrisme, beide opvallende kenmerken van de hoofdstroom van de westerse filosofie van Hegel tot Rorty en de Franse postmoderne filosofen" (10); en tegen het uitblijven van een receptie van het cultureel-antropologische cultuurbegrip, des te schrijnender in sterk multiculturele samenlevingen.

Beide auteurs laken de anti-empirische retoriek van veel filosofen, en zoeken nadrukkelijk aansluiting bij de empirische (mens)wetenschappen. Van Binsbergen hekelt met name de gewoonte een verschijnsel onder te brengen bij een bepaalde passage uit het werk van een Groot Filosoof, waarna de discussie beperkt wordt tot de interpretatie van die passage, "alsof daarmee de geclaimde vanzelfsprekendheden voldoende onderbouwd zijn" (19). Vooral Derrida moet het hier ontgelden. Beide auteurs signaleren de eenzijdige nadruk, vooral in veel filosofie, maar ook in de culturele antropologie, op talige zingeving, ten koste van nonverbale, performatieve, routinematige momenten van gedrag. Liever dan van "cultuur" en "culturen" in holistische en te monolithische zin (die niet bestaan "tenzij als illusie van participanten" – 14) benadrukt Van Binsbergen – in het huidige tijdsgewricht van globalisering – de situationaliteit, multipliciteit en performativiteit van partiële, niet zelden conflicterende culturele oriëntaties in een samenleving, en zelfs in een persoon (12-13). Daarmee komt hij dicht in de buurt van Van Brakel, met zijn centrale categorie van – "categoriale", *nicht hinterfragbare* – levensvorm (veeleer dan "taalspel").